

І. М. Овсянникова,

старший науковий співробітник Харківського НДІСЕ,

м. Харків, Україна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3351-7781>

e-mail: inessa_ovs@ukr.net

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Європеїзація України має на меті переосмислення квестій правової системи та індивіда, пошуку нових шляхів визначення поняття ефективності адміністративного права та її оцінки. Відсутність комплексного дослідження ефективності адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні є окремою проблемою, яка вимагає свого наукового вирішення.

У статті проаналізовано поняття «ефект», «ефективність». Розглянуто умови та фактори, які можуть мати вплив на ефективність правових норм. Досліджено наукові засади визначення ефективності адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності.

Ключові слова: ефект, ефективність, норма права, адміністративно-правове регулювання, судово-експертна діяльність.

Постановка наукової проблеми. Розвиток сфери судово-експертної діяльності та її стабільне функціонування безпосередньо пов'язані з рівнем ефективності адміністративно-правового регулювання цієї діяльності.

Європеїзація України має на меті переосмислення квестій правової системи та індивіда, пошук нових шляхів визначення поняття ефективності адміністративного права, в тому числі, й в аспекті ефективності судово-експертної діяльності. На жаль, проблема ефективності права була залишена ученими без належної уваги. На сучасному етапі розвитку держави проблема ефективності права набуває все більшої актуальності й вимагає детального наукового вивчення та розгляду не з точки зору інтересів і політики держави, а з позицій верховенства права як соціального регулятора, з позицій особистісного сприйняття права.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Загалом, проблема ефективності не нова для вітчизняного правознавства, адже вона почала досліджуватись ще за радянських часів. Зважаючи на існуючі потреби формування методології оцінювання наслідків реалізації завдань правової реформи в Україні, актуальною ця проблематика залишається й до теперішнього часу.

Проблематиці реформування судово-експертної діяльності в Україні присвячено праці: Е. Б. Сімакової-Сфремян — з питань реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності,

однією із яких є необхідність погодження норм базового закону із чинним законодавством з питань призначення та проведення судової експертизи в усіх видах судочинства¹; Ю. М. Грошевого та А. О. Селіванова, які розробляли питання правової експертизи²; М. Л. Цимбалом розглядалися питання щодо реформування системи судово-експертних установ³; А. А. Кравченко — приділено увагу питанням удосконалення методичного забезпечення судово-експертної діяльності⁴, В. М. Бараняк — освітлював проблеми в питаннях підготовки судових експертів у вищих навчальних закладах України⁵ тощо. Проте, незважаючи на досить широкий спектр досліджень із даної проблематики, окремі питання й досі залишаються невирішеними⁶.

Так, визнаючи значний внесок наукової спільноти у розробку зазначеної проблематики, слід зауважити про недостатність комплексних досліджень, присвячених ефективності адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні.

Метою статті є розгляд наукових думок щодо визначення умов та факторів, які впливають на ефективність правових норм для подальшого визначення підходів до її оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найбільш значущих показників у праві є ефективність адміністративно-правового регулювання.

---

¹ Лозовий А. І., Сімакова-Єфремян Е. Б. Актуальні питання реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності в Україні *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 157–166; Сімакова-Єфремян Е. Проблеми судово-експертної діяльності в нормах чинного законодавства України. *Право України*. 2003. № 11. С. 99–100.

² Грошевий Ю. М. Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3. С. 686–698; Селіванов А. О. Проблема запровадження у судовий процес правової експертизи. *Право України*. 2002. № 8. С. 32–34.

³ Цимбал М. Л. До питань про вдосконалення експертної діяльності. *Актуальні проблеми криміналістики* : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., м. Харків, 25–26 вер. 2003 р. Харків : Гриф, 2003. С. 242–245.

⁴ Кравченко А. А. Правовые и организационные проблемы регулирования судебно-экспертной деятельности. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия: Юридические науки. 2013. С. 233–236.

⁵ Бараняк В. М. Проблеми підготовки судових експертів у вищих навчальних закладах України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 2014. 801 (2). С. 229–233.

⁶ Овсянникова І. М. Щодо деяких проблем підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання в Україні у сфері судово-експертної діяльності. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф (м. Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 143–145.

Важливе значення для утвердження верховенства права, досягнення максимальної ефективності правового регулювання, розбудови демократичного функціонування інститутів громадянського суспільства, посилення відповідальності за прийняття рішень без дотримання основних конституційних засад, якими регламентуються права та свободи кожної людини й громадянина, мають процедурні питання здійснення нормотворчого провадження у функціонуванні влади. Згідно з пунктом 14 статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються засади судової експертизи¹. У преамбулі Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (далі — базовий Закон) зазначено, що він визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності². В останні роки в Україні зроблено чимало заяв щодо необхідності проведення реформи судової експертизи й удосконалення базового Закону, парламентом навіть зареєстровано декілька законопроектів, які стосуються судово-експертної діяльності. Все це свідчить про неефективність базового Закону.

Як слушно запропоновано у методичних рекомендаціях Мін'юсту України, необхідно ввести правову експертизу вже чинного нормативно-правового акта на підставі матеріалів про його практичне застосування. Аналіз практики дасть змогу визначити ефективність нормативно-правового акта, виявити прогалини в правовому регулюванні, юридичні колізії, які не помітили раніше та відповісти на запитання — чи досягнута мета правового регулювання. Висновок такої експертизи може бути підставою для можливого внесення суб'єктом правотворчості змін до нормативно-правового акта³. На жаль, методика не містить детальних посилань, за якими саме факторами та критеріями необхідно проводити таку правову експертизу.

Для того, щоб визначити ефективність тієї чи іншої діяльності, процесу, інституту, нормативно-правового акта тощо, необхідно спочатку визначитися із поняттям «ефект».

Відповідно до словникового визначення, «ефект» (лат. *effectus* — виконання, дія, від *efficio* — дію, виконую) — результат, наслідок яких-

---

¹ Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 22.06.2019).

² Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 22.06.2019).

³ Методичні рекомендації на тему: «Правова експертиза нормативно-правових актів», затверджені начальником Голосіївського районного управління юстиції у м. Києві 16 лют. 2015 р. Київ, 2015. С. 16. URL: golos.kievcity.gov.ua/files/2015/2/16/expert.docx (дата звернення 22.06.2019).

небудь причин, заходів, дій; «ефективність» — результат, наслідок будь-яких причин, сил, дій¹.

Учені різних галузей науки неодноразово намагалися дати визначення поняттю «ефект». Так, наприклад, у праці Т. А. Сіниціної² ефект розглядається як результат, наслідок яких-небудь причин, дій, господарських заходів (впровадження нової техніки та інвестиційних проєктів, комерційних угод, реалізації будь-яких господарських рішень тощо). І. В. Петрова визначає ефект як корисний результат, виражений у вартісній оцінці³. Ю. П. Сурмін формулює «ефект» як результат, наслідок яких-небудь дій⁴. О. Г. Загородній поняття «ефект» розкриває як досягнутий результат у визначеній формі — матеріальній, грошовій, соціальній та економічній⁵. Не дивлячись на різні підходи, усі автори резюмують, що «ефект» — це результат, який виникає унаслідок певних дій. Отже, розуміння терміна «ефективність» пов'язане з діями, які призводять до потрібних наслідків, тобто можемо стверджувати, що синонімом поняття «ефективність» є поняття «дієвий». Звідси випливає, що «ефективність» — це результативність, результат, наслідок певних причин, сил, дій⁶. Тобто, правова категорія «ефективність» є динамічною та змінюється залежно від показників та індикаторів, які відображають рівень розвитку тієї чи іншої галузі (сфери) суспільного життя.

Розвиток сфери судово-експертної діяльності та її стабільне функціонування безпосередньо пов'язані з рівнем ефективності її адміністративно-правового регулювання⁷. Загалом, проблема ефективності права й правового регулювання належить до найбільш дискусійних і теоретично насичених. В юридичній літературі

---

¹ Див.: Словник іншомовних слів / за редакцією О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР, 1987. 865 с.

² Сіниціна Т. А. Оценка эффективности системы управления промышленным предприятием — целевой поход : дис. ...канд. экон. наук : 08.06.01. Одесса : ОГЭУ, 2004. 187 с.

³ Див.: Ячменьова В. М., Височина М. В., Сулима О. Й. Эффективность управления деятельностью промышленного предприятия та диагностика загроз : монографія. Сімферополь : ВД АРІАЛ, 2010. 472 с.

⁴ Див.: Рац О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства». *Економічний простір* : зб. наук. праць. 2008. № 15. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. С. 275–285.

⁵ Див.: Загородній А. Г., Возюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів : Знання, 2002. 567 с.

⁶ Эффективность и качество управленческой деятельности: государственно-правовой аспект. Киев : Наукова думка, 1980. 350 с.

⁷ Овсянникова І. М. Соціальний аудит судово-експертної діяльності в Україні. *Публічне адміністрування в умовах змін та перетворень: проблеми організації та правового забезпечення* : зб. наук. праць за матеріалами III міжнарод. наук.-практ. конф (м. Харків, 11–12 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 481–484.

ефективність адміністративно-правового регулювання розглядається з різних позицій. Так, за визначенням В. Г. Афанасьєва, ефективність — один із принципів наукового управління, суть якого полягає у тому, щоб забезпечити вирішення поставлених завдань у якомога коротший строк, за найменших затрат трудових, матеріальних і фінансових ресурсів¹. На думку В. В. Цветкова, ефективність — це складне явище, що визначається співвідношеннями людських, організаційних, часових, науково-технічних, матеріальних ресурсів і отриманих результатів². За таких обставин можна вважати, що «ефективність» у адміністративному праві є тією характерною ознакою, яка відображає поєднання всіх життєво важливих показників, які є дієвими механізмами для досягнення найбільш сприятливого результату. Водночас слід зазначити, що при визначенні ефективності судово-експертної діяльності не всі ефекти та витрати підлягають вимірюванню в числових показниках за відносно незначний проміжок часу, тому такі підходи для оцінки ефективності адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності має бути модифіковано. В. П. Тугаринова, у свою чергу, визначає «ефективність» як властивість когось чи чогось діяти таким чином, щоб досягались заплановані наслідки. Окрім того, під «ефективністю» автор розуміє ступінь реалізації соціальної цінності правових стимулів і правових обмежень, іншими словами, різницю між тим, як вони задовольняють інтереси людей і як упорядковують суспільні відносини. Тут соціальна цінність, а, точніше, її використання та ефективність співвідносяться як процес і результат. «Ефективність» — це свого роду «продуктивність праці» соціальної цінності, правових стимулів і правових обмежень, коефіцієнт їх корисної дії³. Перевагу в літературі отримав інший погляд на проблему ефективності адміністративно-правового регулювання, згідно з яким ефективність права — це його результативність, ступінь досягнення через правове регулювання соціальних цілей, сформульованих нормою права⁴. Таким чином, «ефективність» — це показник якості здійснюваних публічною адміністрацією завдань, які ставляться перед державою в тій чи іншій сфері суспільних відносин. На слушну думку П. М. Рабіновича, «ефективність юридичного регулювання характеризується

---

¹ Афанасьев В. Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования). Изд. 2-е, доп. Москва : Политиздат, 1973. 390 с.

² Цветков В. В. Підвищення ефективності державного управління— важлива мета його реформування. *Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи*. Київ, 1998. С. 128–153.

³ Див.: Тугаринов В. П. Избранные философские труды. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1988. 343 с.

⁴ Див.: Никитинский В. И. Эффективность норм трудового права. Москва : Юридическая литература, 1971. 247 с.; Гилинский Я. И., Ловчикова Е. Н., Могилевский Р. С. Эффективность действия правовых норм. / отв. ред. Фомин Э. А., Явич Л. С. Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1977. 134 с.

співвідношенням реальних результатів здійснення цього регулювання з його метою. Якщо таку мету (М) і такі результати (Р) виразити в однотипних, змістовно співставлених показниках, які можуть бути емпірично виявлені, зафіксовані й обраховані, тоді ефективність юридичного регулювання (Е) можна буде визначити в кількісній формі¹. Таким чином, загалом ефективність адміністративно-правового регулювання можна характеризувати як співвідношення між фактичними результатами такого регулювання і тими соціальними цілями, яких намагаються досягнути.

Отже, узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що ефективність адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності у широкому значенні слід розглядати як результат цілеспрямованої та систематизованої діяльності органів публічної адміністрації, що спрямована на виконання завдань та функцій держави в галузі судової експертизи. Водночас у вузькому значенні ефективність адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності — це сукупність можливих кількісних та якісних показників, які відображають реальний стан виконання публічною адміністрацією завдань, що спрямовані на задоволення соціальних потреб.

На думку Т. Г. Андрусяка, факторами, які забезпечують ефективність правового регулювання, є: відповідність вимог норм права рівню соціально-економічного розвитку суспільства; рівню досконалості законодавства; рівню правової культури громадян². М. М. Погребняк вважає, що «основу адміністративно-правового регулювання становить стан нормативно-правового регулювання галузі, тобто законодавство держави, норми якого втілюються в конкретні життєві ситуації»³. На думку О. О. Олійника, В. В. Галуцька, О. М. Єцук, адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності відіграє провідну роль в упорядкуванні суспільних відносин за допомогою норм адміністративного права та становить собою систему, яка окреслює різноманітні відносини, які, у свою чергу, визначаються комплексом різноманітних юридичних засобів⁴.

Слід відзначити, що існують різні підходи до визначення поняття ефективності правових норм. Причиною такої розрізненості у

---

¹ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 5-те вид., зі змінами. Київ : Атіка, 2001. 176 с.

² Див.: Андрусяк Т. Г. Теорія держави і права. Львів : Право для України, 1997. 200 с.

³ Погребняк М. М. Ефективність адміністративно-правового регулювання галузі ветеринарної медицини. Науковий вісник публічного та приватного права, 2018. № 6. Т. 2. С. 94–97.

⁴ Див.: Олійник О. О., Галуцько В. В., Єцук О. М. Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності : монографія. Херсон : Грін Д. С., 2015. 224 с.

наукових підходах до розуміння ефективності норм права є поділ думок авторів з даного питання на соціологічні та юридико-догматичні. Так, одні автори під ефективністю норм права розуміють їхню здатність чинити вплив на суспільні відносини у заданому напрямі, сприяти досягненню бажаної мети або забезпечувати досягнення соціально корисної та об'єктивно обґрунтованої цілі чи належне провадження правосуддя¹. Інші ж зазначають, що ефективність права з сучасної юридичної, спеціального правового боку характеризується безвідмовною та чіткою роботою усіх компонентів правової системи, усіх механізмів правового регулювання, злагодженістю, дієвістю всього взаємопов'язаного ланцюга юридичних засобів².

Найчастіше ефективність норм права розглядається як співвідношення цілі, поставленої державою при їх прийнятті, і результатів, досягнутих у процесі їх застосування (цільова концепція ефективності норм права). Маючи позитивні моменти в своєму змісті і прихильників у теорії права, цільова концепція ефективності норм права зазнає водночас і серйозної критики як така, що не зовсім відповідає потребам сучасності. Так, на думку професора В. В. Лапаєвої, ціллю права є узгодження соціальних інтересів. Автор вважає, що було б невірно продовжувати трактувати ефективність закону як співвідношення між результатом дії норми і приписаними їй неправовими (економічними, політичними, ідеологічними тощо) цілями. Вона також зазначає, що під ефективністю норми права слід розуміти міру її внеску в зміцнення правових засад державного й громадського життя, у формування й розвиток елементів свободи в суспільних відносинах³. Однак, як уточнює Ю. В. Орлов, мова йде не про зовнішні стосовно права ідеологічні, політичні, економічні або інші цілі, а про іманентну правову мету, яка полягає в узгодженні соціальних інтересів на базі правоутворюючого інтересу і в забезпеченні, таким чином, максимально можливої загальної міри свободи для розвитку відповідної сфери суспільного життя⁴. Таку ж думку висловлює й А. П. Закалюк, вказуючи, що «еталоном оцінки соціальної ефективності правової норми зазвичай є відповідність цій нормі не самої поведінки (в чому вбачається її юридична ефективність),

---

¹ Див.: Кудрявцев В. Н., Никитинский В. И., Самоценко И. С., Глазырин В. В. Эффективность правовых норм : монография. Москва : Юридическая литература, 1980. 280 с.

² Див.: Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. Москва : Юридическая литература, 1981. Т. 2. 361 с.

³ Див.: Лапаева В. В. Эффективность закона и методы ее изучения. Эффективность закона: методология и конкретные исследования. Москва : Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, 1997. С. 28–43.

⁴ Див.: Орлов Ю. В. Кримінологічна неефективність нормативно-правових актів: поняття та критерії. *Форум права*. 2011. № 3. С. 570–576. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_94 (дата звернення 22.06.2019).

а більш віддалених соціальних наслідків її реалізації»¹. Як слушно зауважує В. А. Федосова, норма права отримує своє реальне буття в процесі реалізації та взаємодії з реальними суспільними відносинами, а поза суспільної практики, вважає вчена, ефективність правової норми не виявляється².

На думку В. А. Козлова, як відносно окремої правової норми, так й відносно права в цілому, можна розрізняти юридичну й соціальну ефективність. Під юридичною ефективністю правової норми слід розуміти її властивість забезпечувати використання передбачених прав (можливостей) й точне використання встановлених нормою обов'язків. Юридична ефективність — неодмінний компонент соціальної ефективності права й окремої правової норми. Виявлення соціальної ефективності пов'язане із системним, комплексним підходом до дії норми права, спрямованим на дослідження усіх (економічних, соціальних, політичних, моральних тощо) наслідків реалізації правової норми. Соціальна ефективність є загальним поняттям, що виражає повну, закінчену характеристику дії правової норми. Соціальна ефективність включає в якості своїх складових компонентів економічність дії норми, соціальну корисність результату, моральність й оптимальність правових засобів, що обираються. Під соціальною ефективністю правової норми автор визначає її спроможність забезпечувати досягнення соціально корисної й об'єктивно обґрунтованої мети цієї норми за допомогою морально допустимих оптимальних коштів й при мінімальних соціальних витратах.

Разом з тим В. А. Козлов виокремлює й загальні критерії, які характеризують соціальну ефективність правової норми:

1. Мета правової норми. Вона служить критерієм лише у тому випадку, якщо відповідає об'єктивним вимогам життя, правильно відображає не тільки реальні суспільні відносини, а й об'єктивну тенденцію їх розвитку.

2. Соціальна корисність результату. Під соціальною корисністю автор розуміє об'єктивну необхідність результату дії правової норми з точки зору потреб розвитку суспільних відносин, момент соціальної корисності властивий правильній постановці мети, тому соціальна корисність повинна характеризувати також результат дії норми.

3. Досягнення максимального результату з мінімальними соціальними витратами. Мова йде про необхідність враховувати усі соціальні витрати, оскільки для суспільства зовсім не байдуже, ціною яких соціальних витрат може бути досягнута «максимізація» того чи іншого правового впливу.

---

¹ *Закалюк А. П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 3. 317 с.

² *Федосова В. А.* Эффективность действия норм советского государственного права. Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1984. 156 с.

4. Оптимальність варіанту поведінки у співвідношенні до цінностей. Можливість використання різних шляхів досягнення мети передбачає визначення оптимального правового засобу та забезпечуваного за його допомогою оптимального варіанта поведінки.

5. Відповідність вимог правових норм рівню правосвідомості. Вимоги правових норм виконуються добровільно, насамперед тоді, коли вони відповідають потребам, інтересам, переконанням, установкам, ціннісним орієнтаціям окремого індивіда, тієї чи іншої соціальної групи.

6. Відповідність варіанту поведінки, зазначеного в правовій нормі, сформованим (типовим) зразкам поведінки. Типову поведінку можна розглядати, наприклад, як таку, що визначилась у процесі специфічної виробничої діяльності (що здається специфікою виробничого режиму), яку необхідно врахувати під час встановлення правової регламентації трудового розпорядку.

При цьому В. А. Козлов підкреслює, що жоден із перерахованих критеріїв не має абсолютного значення, їх треба брати у сукупності¹.

С. А. Жинкін, згідно з факторами (економічними, соціальними, юридичними тощо), що здійснюють вплив на досягнення ефекту, який планується законодавцем, дає більш широкую класифікацію видів ефективності норм права:

1. Соціальна ефективність. Вона впливає з відповідності юридичних приписів соціальним потребам. Це й потреби соціального розвитку в цілому, і потреби окремих соціальних груп.

2. Політична ефективність. Вона залежить від того, наскільки норми права сприяють досягненню цілей і завдань держави, забезпечують виконання ними своїх функцій.

3. Спеціально-юридична ефективність. Спеціально-юридичні чинники, що впливають на ефективність норм, означають і реальну забезпеченість відповідних приписів санкціями або заохоченнями, і правильний вибір предмета регулювання, і дотримання вимог юридичної техніки у правотворчості та правозастосуванні.

4. Формальна ефективність. Ефективність норм права залежить також від того, у яку форму вони вдягнулися, у якому джерелі права виражені.

5. Процедурна ефективність. Цей вид ефективності можна розглядати у двох аспектах. По-перше, тут мається на увазі дотримання процедур підготовки та прийняття правових норм. Ці процедури стають перешкодою для правотворчих помилок, підвищують якість прийнятих нормативних актів, а отже, й їх ефективність. По-друге, прийняті норми повинні бути забезпечені процедурами контролю за їх дотриманням, процедурами своєї реалізації й охорони.

---

¹ Козлов В. А. Вопросы теории эффективности правовой нормы : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 Ленинград : Ленинградский государственный университет им. А. Жданова, 1972. 26 с. URL: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=119> (дата звернення 23.06.2019).

6. Матеріально-організаційна ефективність. Самі якісні нормативні акти, що залишаються лише на папері, не виключать зміни у відповідних суспільних відносинах, якщо не будуть забезпечені матеріальними засобами та кадровими ресурсами.

Також С. А. Жинкін зазначає, що ефективність правових норм може бути розмежована на види у залежності від розповсюдження ефекту у просторі, часі й по колу осіб. За типом правового регулювання ефективність може бути дозвільного й забороненого типу, можна також розмежовувати ефективність дозволів, заборон, зобов'язувань¹.

Схожої до думки В. А. Козлова дотримується й Ю. І. Бірченко, який веде мову про те, що ефективність дії правових норм залежить від певних об'єктивних і суб'єктивних умов, які можуть бути віднесені як до самого права, так і до сфери його реалізації. Будь-яка норма створюється і діє в реальній сукупності суспільних відносин на основі існуючого суспільного буття і суспільної свідомості. Характер взаємозв'язку правової норми з різними сторонами суспільного життя й визначає ті умови, які зрештою і забезпечують ефективність її дії. Ці умови можна розглядати з різних точок зору, проаналізувати в різних аспектах. Із соціальної точки зору, основною умовою ефективності дії правової норми необхідно вважати її відповідність існуючим суспільним відносинам, соціальній структурі суспільства, його ідеології і культурі. Можна виділити також вужчий (організаційний) аспект ефективності права. Організаційні умови ефективності виявляються у процесі функціонування системи правотворчих, правозастосовних і правоохоронних органів. Від того, наскільки досконалою є діяльність цих органів, залежить якість прийнятих законів та інших правових актів, а також рівень практики їх застосування та інших форм реалізації, в тому числі, ступінь дотримання гарантій суб'єктивних прав і законних інтересів громадян, закріплених у правових нормах. Дія правової норми не може розглядатись у відриві від тих механізмів, які її створюють, а потім і реалізують у дійсності. Ось чому організаційний аспект ефективності дії норми має важливе наукове і практичне значення. Цей аспект безпосередньо пов'язаний із соціальним: у разі повної відповідності норми існуючим суспільним відносинам за змістом, але за відсутності необхідних організаційних умов її здійснення ефективність такої норми може виявитись невисокою. Саме тому у визначенні умов ефективності дії права необхідно використовувати системний підхід, тобто мати на увазі, що ефективність залежить від усіх елементів складної соціальної системи: від правової надбудови у цілому (в тому числі від правових

---

¹ Див.: *Жинкин А. В.* Некоторые проблемы классификации видов эффективности норм права. Пробелы в российском законодательстве. *Юридический журнал.* 2008. № 1. С. 64–67. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/nekotorye-problemy-klassifikatsii-vidov-effektivnosti-norm-prava> (дата звернення 23.06.2019).

установ, правосвідомості та ін.), від суспільних відносин неправового характеру, від культури суспільства, його традицій, звичаїв, історичної спадщини, від діяльності державних установ, громадських організацій тощо. Кожний елемент соціальної системи має те чи інше значення для нормального функціонування права і може виступати ще й як певна умова ефективності права. Однак, звичайно, міра значимості кожного елемента нерівноцінна: серед них можуть бути більш важливі й менш важливі щодо розвитку певних суспільних відносин і певної правової норми¹.

Висновки. На підставі узагальнення думок науковців під час визначення ефективності реалізації адміністративно-правових норм, особливо в умовах переходу України до європейських стандартів, слід, перш за все, враховувати, чи досягнуто існуючу соціальну потребу в адміністративно-правовому регулюванні певних суспільних відносин, у тому числі, й тих, що стосуються судово-експертної діяльності. За умови досягнення допустимого ступеня мети, можна дійти висновку щодо прийнятності певних правових норм загалом, а в подальшому вирішувати комплексно питання про їх ефективність.

За умови визначення системи критеріїв оцінки ефективності правових норм, висновок правової експертизи існуючого нормативно-правового акта міг би стати саме тим інструментом, що дозволить оцінити ефективність адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. При цьому правова експертиза, на нашу думку, повинна виступати складовою частиною системи правового моніторингу правотворчості та правозастосування. Так, ефективність адміністративно-правових норм (у тому числі й тих, якими регулюється судово-експертна діяльність в Україні), їх зв'язок із різними сторонами суспільного життя можна спробувати дослідити за допомогою правового моніторингу, на різних етапах проведення якого оцінка ефективності дії нормативно-правових актів можлива з використанням методики статистичного дослідження на засадах системного підходу.

References

- Afanasev, V. G. (1973). *Nauchnoe upravlenie obshestvom. (Opyt sistemnogo issledovaniya)*. Izd. 2-e, dop. Moskva: Politizdat [in Russian].
- Alekseev, S. S. (1981). *Obshaya teoriya prava: v 2 t.* Moskva: Yuridicheskaya literatura. T. 2 [in Russian].
- Andrusyak, T. G. (1997). *Teoriya derzhavy` i prava*. L`viv: Pravo dlya Ukrayiny` [in Ukrainian].
- Baraniak, V. M. (2014). *Problemy pidhotovky sudovykh ekspertiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, 2014. 801(2). 229–233 [in Ukrainian].

---

¹ Див.: Бірченко Ю. І. Деякі критерії оцінки якості та ефективності нормативно-правових актів. *Журнал Національного університету «Києво-Могилянська академія». Наукові записки*. 2004. Т. 26. С. 9–14.

- Birchenko, Yu. I. (2004). *Deyaki kry`teriyi ocinky` yakosti ta efekty`vnosti normaty`vno-pravovy`h aktiv. Zhurnal Nacional`nogo universy`tetu «Kyievo-Mogy`lyans`ka akademiya»*. Naukovi zapy`sky`. T. 26. 9–14 [in Ukrainian].
- Czvyetkov, V. V. (1998). *Pidvy`shhennya efekty`vnosti derzhavnogo upravlinnya — vazhly`va meta jogo reformuvannya. Reformuvannya derzhavnogo upravlinnya v Ukraini: problemy` i perspekty`vy`*. Kyiv. 128–153 [in Ukrainian].
- Effektivnost i kachestvo upravlencheskoj deyatelnosti: gosudarstvenno-pravovoj aspekt*. Kiev: Naukova dumka, 1980 [in Russian].
- Fedosova, V. A. (1984). *Effektivnost dejstviya norm sovetskogo gosudarstvennogo prava*. Voronezh, Izd-vo Voronezhskogo gos. un-ta [in Russian].
- Gilinskij, Ya. I., Lovchikova, E. N., Mogilevskij, R. S. (1977). *Effektivnost dejstviya pravovyh norm*. / otv. red. Fomin E. A., Yavich L. S. Leningrad: Izdvo Leningrad. un-ta [in Russian].
- Hroshevyi, Yu. M. (2003). *Problemy udoskonalennia zakonodavstva, shcho reholuiue kryminalno-protsesualnu diialnist. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. 2003. № 2–3. 686–698 [in Ukrainian].
- Konsty`tuciya Ukrainy`* vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia 12.07.2019) [in Ukrainian].
- Kozlov, V. A. (1972). *Voprosy teorii effektivnosti pravovoj normy*: avtoref. dis. ...kand. jurid. nauk: spec. 12.00.01. Leningrad: Leningradskij gosudarstvennyj universitet im. A. Zhdanova, URL: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=119> (data zvernennia 12.07.2019) [in Russian].
- Kravchenko, A. A. (2013). *Pravovyye i organizatsionnyie problemy regulirovaniya sudebno-ekspertnoy deyatelnosti. Uchennyye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya: Yuridicheskie nauki* 233–237 [in Russian].
- Kudryavcev, V. N., Nikitinskij, V. I., Samoshenko, I. S., Glazyrin, V. V. (1980). *Effektivnost pravovyh norm: monografiya*. Moskva: Yuridicheskaya literatura [in Russian].
- Lapaeva, V. V. (1997). *Effektivnost zakona i metody ee izucheniya. Effektivnost zakona: metodologiya i konkretnye issledovaniya*. Moskva: Institut zakonodatelstva i sravnitel'nogo pravovedeniya pri Pravitelstve Rossijskoj Federacii. 28–43 [in Russian].
- Lozovyi, A. I., Simakova-Yefremian, E. B. (2014). *Aktualni pytannia reformuvannya zakonodavstva u sferi sudovo-ekspertnoi diialnosti v Ukraini. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 14. 157–166 [in Ukrainian].
- Metody`chni rekomendaciyi na temu: «Pravova eksperty`za normaty`vno-pravovy`x aktiv», zatverdzhenni nachal`ny`kom Golosiyivs`kogo rajonnogo upravlinnya yusty`ciyi u m. Ky`yevi 16 lyut. 2015 r. Ky`yiv. 2015*. URL: golos.kievcity.gov.ua/files/2015/2/16/expert.docx (data zvernennia ___) [in Ukrainian].
- Nikitinskij, V. I. (1971). *Effektivnost norm trudovogo prava*. Moskva: Yuridicheskaya literatura [in Russian].
- Olijny`k, O. O., Galun`ko, V. V., Yeshhuk, O. M. (2015). *Administraty`vno-pravove regulyvannya sudovo-ekspertnoyi diyal`nosti*: monografiya. Herson: Grin` D. S [in Ukrainian].
- Orlov, Yu. V. (2011). *Kry`minologichna neefekty`vnist` normaty`vno-pravovy`h aktiv: ponyattya ta kry`teriyi. Forum prava*. № 3. 570–576. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm2011394 (data zvernennia 21.07.2019) [in Ukrainian].

- Ovsyannykova I. M. (2019). *Shodo deyakyh problem pidvyshhennya efektyvnosti administrativnopravovogo regulyuvannya v Ukraini u sferi sudovoyekspertnoyi diyalnosti. Aktualni pytannya sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky*: zb. materialiv mizhnarod. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 18–19 kvit. 2019 r.). Kharkiv 143–145 [in Ukrainian].
- Ovsyannykova I. M. (2019). *Socialnyj audyt sudovo-ekspertnoyi diyalnosti v Ukraini. Publichne administruvannya v umovax zmin ta peretvoren*: problemy organizaciyi ta pravovogo zabezpechennya: zb. nauk. pracz za materialamy III mizhnarod. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 11–12 kvit. 2019 r.). Kharkiv 481–484 [in Ukrainian].
- Pogrebnyak, M. M. (2018). *Efektyvnist administrativno-pravovogo regulyuvannya galuzi veterynarnoyi medytsyny. Naukovyj visnyk publichnogo ta pryvatnogo prava*. № 6, t. 2, 94–97 [in Ukrainian].
- Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy* vid 25. 02. 1994r. #4038-X11 zi zminamy ta dopovnennyamy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (data zvernennia 12.07.2019) [in Ukrainian].
- Rabinovych, P. M. (2001). *Osnovy zahalnoi teorii prava ta derzhavy*: navch. posib. 5-te vyd., zi zminamy. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- Racz, O. M. (2008). *Vyznachennya sutnosti ponyattya «efektyvnist funkcionuvannya pidpryyemstva»*. *Ekonomichnyj prostir*: zb. nauk. pracz. № 15. Dnipropetrovs'k: PDABA. 275–285 [in Ukrainian].
- Selivanov, A. O. (2002). *Problema zaprovadzhennia u sudovyi protses pravovoi ekspertyzy. Pravo Ukrainy*. 2002. № 8. 32–34 [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. (2003). *Problemy sudovo-ekspertnoi diialnosti v normakh chynnogo zakonodavstva Ukrainy. Pravo Ukrainy*. № 11. 99–100 [in Ukrainian].
- Sinicyna, T. A. (2004). *Ocenka effektivnosti sistemy upravleniya promyshlennym predpriyatiem — celevoj pohod*: dis. kand. ekon. nauk: 08.06.01. Odessa: OGEU [in Russian].
- Sloynyk inshomovnyh sliv / za redakciyeyu O. S. Mel'nychuka*. Kyiv: golovna redakciya Ukrainys'koyi radyans'koyi encyklopediyi Akademiyi Nauk Ukrainys'koyi RSR [in Ukrainian].
- Tsymbal, M. L. (2003). *Do pytan pro vdoskonalenn ekspertnoi diialnosti. Aktualni problemy kryminalistyky*: zb. materialiv mizhnarod. nauk.-prakt. konf., m. Kharkiv, 25–26 ver. 2003 r. Kharkiv: Hryf. 242–245 [in Ukrainian].
- Tugarinov, V. P. (1988). *Izbrannye filosofskie trudy*. Leningrad: Izd-vo LGU [in Russian].
- Yachmenova, V. M., Vysochy'na, M. V., Suly'ma, O. J. (2010). *Efektyvnist upravlinnya diyalnistyu promyslovogo pidpryyemstva ta diagnosty'ka zagroz*: monografiya. Simferopol': VD ARIAL [in Ukrainian].
- Zagorodnij, A. G., Vozyuk, G. L., Smovzhenko, T. S. (2002). *Finansovyj sloynyk*. L'viv: Znannya [in Ukrainian].
- Zhinkin, A. V. (2008). *Nekotorye problemy klassifikacii vidov effektivnosti norm prava. Probely v rossijskom zakonodatelstve. Yuridicheskij zhurnal*. № 1. 64–67. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/nekotorye-problemy-klassifikatsii-vidov-effektivnosti-norm-prava> (data zvernennia 21.07.2019) [in Russian].

И. М. Овсянникова

**ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ
СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: АДМИНИСТРАТИВНО-
ПРАВОВОЙ АСПЕКТ**

Одним из наиболее значимых показателей в праве является эффективность административно-правового регулирования. Развитие сферы судебно-экспертной деятельности и ее стабильное функционирование напрямую связаны с уровнем эффективности ее административно-правового регулирования.

В Украине уже долгое время ведется работа по адаптации национального законодательства к законодательству Европейского Союза. Данный процесс осложняется, прежде всего, тем, что на сегодня не существует четких критериев, по которым Украина должна привести свое законодательство в соответствие с требованиями Европейского Союза. На современном этапе развития нашего государства проблема оценки эффективности права приобретает все большую актуальность. Европеизация Украины требует нового осмысления проблем взаимодействия правовой системы и личности, поиска новых подходов к понятию эффективности административного права, в том числе, и в области судебной экспертизы.

Одним из наиболее значимых показателей в праве является эффективность административно-правового регулирования. Для объективного отражения тенденций развития общественной жизни и эффективного решения существующих проблем административное право в Украине требует переориентации на человекоцентристскую идеологию, целью которой является обеспечение прав и свобод человека.

На сегодняшний день, оценка эффективности действия нормативно-правовых актов, регулирующих судебно-экспертную деятельность в Украине, не обеспечена достаточно универсальным научным учением и практическими рекомендациями по его реализации.

В статье проанализированы понятия «эффект», «эффективность». Рассмотрены условия и факторы, которые могут влиять на эффективность правовых норм. Исследованы научные основы для определения эффективности административно-правового регулирования судебно-экспертной деятельности.

Ключевые слова: эффект, эффективность, норма права, административно-правовое регулирование, судебно-экспертная деятельность.

I. Ovsianyukova

**MAIN APPROACHES TO DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF
FORENSIC EXPERT ACTIVITY: ADMINISTRATIVE AND LEGAL
ASPECTS**

One of the most significant indicators in the law is the effectiveness of administrative-legal regulation. The development of the field of forensic expert activity and its stable functioning are directly related to the level of efficiency of its administrative-legal regulation.

At the present stage of development of our country, the problem of assessing the effectiveness of law is becoming increasingly relevant. Europeanization of Ukraine requires a new understanding of the problems of the interaction of the legal system and personality, the search for new approaches to the concept of the effectiveness of administrative law, including in the field of forensic expertise.

To objectively reflect the trends in the development of public life and the effective resolution of problems, administrative law in Ukraine needs to be reoriented

from the state center-centered to human centered ideology, whose purpose is to ensure the rights and freedoms of man.

Activities aimed at ensuring the effectiveness of administrative and legal regulation of forensic expert activity should be based on a well-balanced scientific basis. At the same time, today, the assessment of the effectiveness of the legal acts regulated by forensic expert activity in Ukraine is not ensured by a sufficiently universal scientific teaching and practical recommendations for its realization. It should also be noted that there is no comprehensive study devoted to the effectiveness of administrative and legal regulation of forensic expert activity in Ukraine.

Analysis of the concept of effect, effectiveness is made in the article. Conditions and factors that may have an impact on the effectiveness of legal norms are considered. The scientific principles for determining the effectiveness of administrative and legal regulation of forensic-expert activity are investigated.

Keywords: effect, effectiveness, norm of law, administrative-legal regulation, forensic expert activity.

Надійшла до редколегії 12.10.2019